

The background of the cover is a photograph of a paved path, likely made of gravel or crushed stone, with a yellow dashed line. Long, dark shadows of people walking are cast across the path from the right side, suggesting a low sun position. The overall tone is warm and natural.

Gry Mette D. Haugen og Berit Berg

FORSTÅELSE GJENNOM DIALOG

Evaluering av dialoggrupper for nylig
bosatte foreldre i Trondheim kommune

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim

Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 59 63 00

Telefaks: 73 59 62 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no

Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

ISBN978-82-7570-470-0 (web)

ISBN 978-82-7570-469-4 (trykk)

Grafisk utforming og produksjon: NTNU Grafisk senter

INNHold

FORORD	5
INTRODUKSJON	7
Rapportens målsetting, tema og problemstillinger	8
Dialoggruppe som metode	8
METODE OG EMPIRISK TILNÆRMING.....	11
Observasjoner av dialoggruppemøtene	11
Fokusgruppeintervju med deltakere	12
Forskningsetiske retningslinjer	12
ERFARINGER MED DIALOGGRUPPENE	13
Generelle tilbakemeldinger	13
Strukturelle rammer	14
Om bruk av tolk	14
Bruk av grupper og gruppearbeid.....	17
Rom for dialog og spørsmål fra deltakerne	18
Tematisk innhold og form på gruppene	19
Barneoppdragelse og familieforståelse	19
Barnevernet	20
Helse	21
Gode råd og tema man ønsker mer av	22
Diplom med oppsummering	22

Behov for konkretisering.....	22
Fremdeles mer behov for informasjon om barnevernet	23
Hva kan gjøres annerledes.....	24
Kan dialoggruppene fungere som gode eksempler på informasjonsarbeid?	24
AVSLUTTENDE DISKUSJON	27
Betydning av koordinerte tilbud	27
Tidsklemma	27
Dialoggrupper som ledd i integreringsprosessen.....	29
LITTERATUR	31

FORORD

I dette prosjektet har NTNU Samfunnsforskning evaluert arbeidet med dialoggrupper for foreldre som gjøres i regi av Kvalifiseringscenteret for innvandrere (INN) i Trondheim kommune. Deltakerne er foreldre som deltar på introduksjonsprogrammet i Trondheim kommune.

For å kunne evaluere dialoggrupper som arbeidsform, har vi deltatt i arbeidsgruppemøter, intervjuet ansatte og deltakere i dialoggruppene, i tillegg til at vi har deltatt som observatør på dialoggruppene. Siktemålet med dette prosjektet er å få innsikt i både innhold, metodikk og gjennomføring av arbeidet i gruppene, videre å få fram gode eksempler på blant annet foreldreveiledning og annen informasjon/ opplæringsvirksomhet rettet mot minoritetsbefolkningen.

Vi retter en stor takk til deltakerne i dialoggruppene som for det første har latt oss være til stede i dialoggruppene, og for det andre har bidratt med å dele sine opplevelser og refleksjoner gjennom gruppeintervjuene. Videre vil vi takke de ansatte som har delt av sine erfaringer i en travel hverdag.

Vi retter en takk til Kvalifiseringscenteret for innvandrere i Trondheim kommune for at de tok oss med på dette spennende prosjektet. Vi håper rapporten kan bidra til økt forståelse for betydning av dialog i integreringsarbeidet.

Trondheim, september 2016

Gry Mette D. Haugen og Berit Berg

INTRODUKSJON

Denne rapporten baserer seg på en evaluering av *dialoggrupper for minoritetsforeldre* som nylig er bosatt i Trondheim. De fleste i målgruppa har flyktningbakgrunn og kommer fra land som Afghanistan, Syria, Eritrea, Iran, Irak og Somalia. De snakker forskjellige språk, har ulike religioner og representerer forskjellige kulturer og sosiale grupper. Det de har til felles er at de har flyktet fra krig og forfølgelse og er nye i Norge. Mange har levd i unntakstilstand i mange år – først i hjemlandet, deretter under flukten og til slutt på asylmottak hvor de har ventet på å få svar på sin asylsøknad. Andre er kvoteflyktninger og blir dermed bosatt direkte uten opphold på asylmottak først. Uansett forløp er forventningene til å starte et nytt liv i Norge store, samtidig som det nye livet også innebærer utfordringer. De skal lære et nytt samfunn å kjenne – med et nytt språk, en ny kultur og med samfunnsforhold, klima og levesett som er forskjellig fra det de er vant med fra hjemlandet. Foreldre og barn skal fungere som familier under nye samfunnsmessige betingelser. Stikkord som kjønnsroller, barneoppdragelse og autoritetsstrukturer kan stå som eksempler på tema som forstås forskjellig i ulike kulturer. Dette er noe av bakkeppet for å ha et særlig fokus på informasjonsarbeid overfor foreldre som er nye i Norge.

Målet med dialoggruppene er å drive forebyggende arbeid med særlig fokus på godt foreldrearbeid og samhandling mellom barn og foreldre. Dialogbasert informasjonsarbeid har vært en del av det kommunale flyktningarbeidet i mange år, men først i 2013 ble det

tatt initiativ til å etablere et regelmessig og forpliktende samarbeid mellom ulike fagenheter i kommunen som arbeider med målgruppa. INN har også tidligere brukt dialoggruppe som metode, med Barne- og familietjenesten (BFT) som «gjester». Fra høsten 2015 ble dette imidlertid et byomfattende tiltak der ulike enheter i kommunen samarbeider om å gi flyktninger og innvandrere et dialogbasert informasjonstilbud. I begrunnelsen står det følgende:

Introduksjonsprogrammet krever heldags og helårsprogram. Norskopplæring og kvalifisering til arbeid er en del av introduksjonsprogrammet. Vi ser at antall bekymringsmeldinger til barnevernet øker og flyktninger er en stor gruppe i den sammenheng. Tidlig innstas må til. HVK og BFT må jobbe tettere sammen med INN, Innføringsbarnehagen og FHT for å øke innsatsen for flyktninger, for eksempel gjennom den «metoden/strukturen» som er utviklet sammen med OSK Østbyen. Vi bør sette større fokus på barn og familieperspektivet i introduksjonsprogrammet med bistand fra HVK og BFT.

Pr i dag omfatter samarbeidet følgende fagenheter:

- Kvalifiseringssenter for innvandrere (INN)¹
- Offentlige servicekontor Østbyen (OSK)
- Helse- og velferdskontor Midtbyen (HVK)
- Flyktningehelsetjenesten (FHT)
- Barne- og familietjenesten (BFT)

¹ Flerkulturelt informasjons- og dialogsenter er en del av INN.

Siktemålet med evalueringen er å få innsikt i både innhold, metodikk og den praktiske gjennomføringen av dialoggruppene. I denne rapporten presenteres resultatene fra evalueringen. Innledningsvis beskrives tema og problemstillinger, før vi presenterer metode og empirisk fremgangsmåte. Under kapitlet om erfaringer med dialoggruppene er det i hovedsak deltakernes syn som presenteres, i tillegg til inntrykk fra observasjoner. Rapporten avsluttes med et diskusjonskapittel der vi trekker inn erfaringer fra både ansatte og deltakere.

RAPPORTENS MÅLSETTING, TEMA OG PROBLEMSTILLINGER

Målet med denne evalueringen er å vurdere om og på hvilken måte dialoggruppene for foreldre har fungert etter hensikten, dvs. om deltakerne har fått utvidet sin forståelse for hvordan det er å være foreldre i Norge, og fått kjennskap til krav og forventinger som knyttes til foreldrerollen. Dialoggruppene er et ledd i en mer overordnet integrasjonsstrategi i Trondheim kommune, og det overordnede temaet for rapporten er dermed dialog som ledd i forebyggende integrasjonsarbeid. Rapporten omhandler tre hovedproblemstillinger:

1. **Hvordan opplever deltakerne at kurset fungerer?** Hva synes de om organisering av gruppene, det tematiske innholdet og måten det er gjennomført på.
2. **Hvordan opplever de ansatte at gruppene fungerer?** Hvordan er tiltaket koordinert og knyttet til andre tiltak/virksomheter i kommunen.
3. I hvilken grad kan dialoggruppene fungere som **gode eksempler** på foreldreveiledning og annen

informasjons- og opplæringsvirksomhet rettet mot minoritetsbefolkningen?

DIALOGGRUPPE SOM METODE

Dialog defineres gjerne som en løpende meningsutveksling for å skape forståelse og å utjevne motsetninger, og benyttes i stor grad ved konfliktløsning og mekling. Dialog som metode knyttes gjerne til ulike former for konflikthåndtering sammen med andre begreper som mekling og konfliktmekling, dialogmøter, stormøter, family group conferencing, osv. (Hydle og Bredal, 2011). Prosjektet «Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd» (Elvegård og Paulsen, 2013) er et typisk eksempel på denne tilnærmingen.

Dialogarbeid er også en mye brukt metode innenfor forebyggende arbeid. For eksempel gjennomførte Alternativ til vold (ATV) i 2013 dialoggrupper med mannlige beboere i asylmottak rundt tema knyttet til forebygging av vold (Stav, 2015). I flere år er det drevet barnegrupper og foreldreveiledning på asylmottak basert på dialogmetoden. I Trondheim ble dette gjennomført i samarbeid med Flyktning-helseteamet og Barne- og ungdomspsykiatrien. I rapporten «*Jeg glemmer å være trist*» (Berg, 2006) beskrives denne arbeidsformen som *en vitaminsprøyte i en krevende hverdag*. På lignende måte oppsummeres erfaringene med et systematisk opplegg for familiesamtaler beregnet på familier som gjenforenes i eksil. Dette er et dialogbasert samtaleopplegg i regi av Flyktningehelseteamet i Trondheim og RVTS Midt. Om tiltaket skriver de:

Gjenforening med familien etter flere år kan innebære store utfordringer og omstillinger. Vi ønsket å utvikle en metode som kunne være til hjelp for ansatte i helse- og sosialtjenesten som møter familiene. I prosjektet vil vi gjerne innhente informasjon fra familiene selv for å få fram deres behov under prosessen med familiegjenforening. Tiltaket som vi har utviklet er familiesamtaler som er et frivillig, forebyggende tiltak (RVTS Midt, 2016, s. 3).

Et tredje eksempel fra Trondheim er det forebyggende arbeidet som ble gjennomført blant kurdiske familier på Saupstad allerede på slutten av 1990-tallet. Også her handlet det om familiesamtalegrupper som forebyggende tiltak. Utgangspunktet for etablering av disse gruppene var at ungdomsskolen i området strevde med å få foreldrene til minoritetsspråklige elever «på banen» - både når det gjaldt skole-hjem-samarbeid generelt og tema som kjønnsroller, arrangert ekteskap, betydningen av utdanning både for gutter og jenter mv. Som de beskriver i rapporten fra prosjektet:

Det var (og er) i denne gruppen vi opplever de største utfordringene, og det er også her vi opplever den største avstanden mellom våre norske forventninger og de fremmedspråkliges erfaringer (Klungsoyr, 1997, s. 79).

Familiegruppene på Saupstad samarbeidet også tett med et landsomfattende brukermedvirkningsprosjekt, der siktemålet var å utvikle mer deltakerbaserte arbeidsmetoder i integreringsarbeidet (Berg, 1997). En av initiativtakerne til Saupstadprosjektet, Hilde

Klungsoyr (inspektør på Huseby ungdomsskole), understreket i en rapport fra prosjektet at arbeidet må baseres på *dialog og aktiv medvirkning*. Erfaringene fra Saupstad har i de senere årene blitt løftet fram som et godt eksempel på forebygging av æresrelatert vold og kontroll i minoritetsfamilier og har blant annet vært en inspirasjonskilde til etablering av minoritetsrådgivere ved mange videregående skoler rundt om i landet. Også ved INN og OSK hadde man erfaringer med bruk av dialog fra tidligere tiltak og ønsket gjennom dialoggrupper for minoritetsforeldre «å konkretisere tidlig innsats og informasjonsarbeid i et gruppetiltak».

Informasjonsarbeid basert på dialog handler om «Å informere om vårt gjennom å spørre om deres». Formuleringen er hentet fra boka *Velkommen, nye landsmenn. Erfaringer med kommunalt flyktningarbeid* (Berg, 1990). Her skriver Marie Louise Lie, sosionom i Flyktningtjensten i Trondheim, blant annet:

Ved å få flyktningen til å fortelle om samfunnsforhold, omgangsformer, verdioppfatning, problemløsningsmetoder, kjønnsrollemønster osv. i hans hjemland, og så knytte dette til tilsvarende forhold i Norge, kan vi oppnå en gjensidig forståelse for hverandres referansebakgrunn som gir et gunstig utgangspunkt for videre arbeid. Gjennom slike samtaler tar vi flyktningene på alvor, viser respekt og interesse og gir ham anledning til å vise hvem han er (Lie, 1990, s. 54).

Eksemplene på dialogbasert arbeid er mange – både innenfor flyktningfeltet, i barnevernet, for å bygge bro

mellom ulike trossamfunn, i konfliktrådsarbeid osv. Et fellestrekk er at arbeidsformen bygger på gjensidighet og at informasjonsformidlingen skjer med utgangspunkt i deltakernes konkrete erfaringer. Ved å spørre om deres erfaringer, ser vi både likheter og forskjeller, og det er lettere å forstå hvordan misforståelser oppstår og hva som skal til for å oppklare dem. På områder der normer og verdisyn støter sammen, vil dialogen være et bedre utgangspunkt for læring enn opplærings- og informasjonsprogrammer basert på monologer.

METODE OG EMPIRISK TILNÆRMING

I faglitteraturen skilles det gjerne mellom summativ og formativ evaluering av ulike tiltak og prosjekter (Baklien, 2000; Lindøe, Mikkelsen og Olsen, 2002). Mens den formative assosieres med nærhet, konstruktiv dialog, samhandling og med fokus på prosessen og fremtidig styrking av tiltaket, assosieres den summative evalueringen mer med distanse, klart definerte måleapparater som for eksempel spørreskjema, og har mer fokus på resultatet eller effekten av tiltaket (Lindøe m.fl., 2002). I de senere år har man imidlertid ikke vært like opptatt av å skille mellom de ulike evalueringsformene. Årsaken er for det første at de to formene griper naturlig inn i hverandre, og for det andre fordi rene effekt- eller prosessstudier sjelden er ønskelig (op.cit).

Vi har både sett på selve *prosessen* ved å delta i dialoggrupper og på arbeidsmøter våren -2015, og på *effekten* ved å intervju deltakere om hvordan de synes det har vært å delta i dialoggruppene. Evalueringen er organisert med utgangspunkt i et kvalitativt design, og datainnsamlingen har primært foregått ved hjelp av kvalitative intervjuer, både i grupper og individuelt. I tillegg har vi ønsket å fokusere på «gode praksiser» ved å vise eksempler som kan belyse forskjellige måter å jobbe på – og som kan fungere som inspirasjonskilde for andre. Evalueringen er empiri-nær og ivaretar ulike perspektiver. For det første ønsket vi å ivareta deltakerperspektivet, både ved å intervju deltakere og ved å foreta deltakende observasjon underveis i kurset. For det andre ønsket vi å ivareta de ansattes perspektiver

ved at vi intervjuet ansatte, men også ved at vi deltok på arbeidsgruppemøter underveis. For det tredje ønsket vi å fokusere på hvordan denne typen dialogarbeid kan forstås i en større sammenheng og på et kommunalt systemnivå. Dialoggruppene er et ledd i en større kommunikasjons- og integreringsstrategi og det er derfor viktig å evaluere hvordan dette tiltaket har innvirkning på, og blir påvirket av, andre tiltak/virksomheter i kommunen.

Ved å delta på arbeidsmøter med deltakere både fra INN og OSK Østbyen fikk vi flere blikk på dialoggruppene gjennom hele prosessen. Vi fikk også tilgang til evalueringsskjema som var fylt ut etter første semester med dialoggrupper. Gjennomgangen av disse skjemaene, samt samtaler med ansatte, ga oss nyttige innspill til utarbeidelse og nyansering av både problemstillinger og intervjuguider.

OBSERVASJONER AV DIALOGGRUPPEMØTENE

Deltagende observasjon kan by på utfordringer ved at forskerens tilstedeværelse kan påvirke situasjonsforløpet. Samtidig åpner denne metoden for økt innsikt i komplekse prosesser og ofte kan innledende samtaler med informanter bidra til økt gjensidig forståelse mellom prosjektdeltakere og informanter, og slik åpne for viktig informasjons- og kunnskapsutveksling. Slik blir forskeren nødt til å veksle mellom forskjellige forskerroller som aktive deltakere, kritiske tilskuere og kunnskapsformidlere (se for eksempel Baklien, 2000; Lindøe et al., 2002). Det ble avholdt 17 dialoggrupper

og vi var til stede på 9 av dem. Det ble gjort notater underveis, både knyttet til direkte observasjoner og til tema som kunne følges opp i fokusgruppeintervjuene som ble gjennomført ved kursets slutt.

FOKUSGRUPPEINTERVJU MED DELTAKERE

Med fokusgruppeintervju mener vi intervju hvor flere mennesker samtidig diskuterer et tema med en forsker som ordstyrer. Fokusgruppeintervju benyttes særlig når en ønsker å kartlegge en kollektiv praksis hvor gruppeintervju vil gi en tilgang på deltakernes innbyrdes erfaringer, forbindelser og handlingsmåter (Hoel og Hvinden, 1990). Fokusgrupper bidrar til å «få gjort eksplisitt holdninger eller meninger som er bærende i dette systemet uavhengig av om enkeltpersoner artikulere dem» (op.cit. s 137). Dette innebærer at de frivillige kan ha en felles forståelse for hva som ligger av muligheter og barrierer i prosjektet, og det er denne typen felles forståelse vi ønsker å løfte frem. Vi har foretatt fokusgruppeintervju med deltakere både fra høstsemesteret 2015 og vårsemesteret 2016. Til sammen ble 24 deltakere fra dialoggruppene intervjuet. Rekrutteringen foregikk gjennom kontaktperson ved INN. Videre intervjuet vi til sammen 5 ansatte ved INN og OSK Østbyen.

I fokusgruppene ble i følgende tema tatt opp: For det første ønsket vi en generell tilbakemelding på hva deltakerne syntes om kurset. Vi ville undersøke hva som var deres umiddelbare tilbakemeldinger. Her tok vi «runder rundt bordet» og ba alle bidra med sine synspunkter. Videre fokuserte vi på selve opplegget og organisering

av kurset, hvor bruk av tolk var et viktig tema, før vi snakket mer konkret om innholdet i kurset og hvilke tema deltakerne syntes var bra og mindre bra. Avslutningsvis i intervjuene ba vi deltakerne komme med gode råd til hvordan kurset kan justeres og forbedres slik at de som kommer etter kan få et enda mer skreddersydd tilbud.

FORSKNINGSETISKE RETNINGSLINJER

Prosjektet er anbefalt av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) og følgende punkter representerer våre overveielser i forhold til viktige prinsipielle aspekter: I) Informantene er informert om prosjektets mål og hensikt, II) Informantene er informert om at deltakelse er frivillig og at man til en hver tid har rett til å trekke seg, og III) Alle informanter må gi informert samtykke for å delta. Informert samtykke til frivillig deltakelse i undersøkelsen ble innhentet i tråd med forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap (Thagaard, 2010).

ERFARINGER MED DIALOGGRUPPENE

I dette kapitlet formidler vi deltakernes og de ansattes erfaringer med dialoggruppene. Innledningsvis skal vi kort redegjøre for de generelle tilbakemeldingene på gruppene. Deretter refererer vi henholdsvis tilbakemeldinger på oppbygging og organisering av kurset og det tematiske innholdet. Kapitlet avsluttes med å drøfte hvordan dialoggruppene kan fungere som gode eksempler på foreldreveiledning og annen informasjons- og opplæringsvirksomhet rettet mot minoritetsbefolkningen.

GENERELLE TILBAKEMELDINGER

Vi har vært til stede og gjort deltakende observasjon i 9 dialoggrupper. Vi har vært vitne til et stort engasjement, folk som lytter, ser opp og nikker. Samtidig er det alltid noen som tidvis, enkeltvis eller sammen, kikker på mobilen. Noen smiler og hvisker sammen, mens andre har fullt fokus på det som skjer. Når det stilles åpne spørsmål og gruppen må delta, er det mindre mobilbruk. Gruppen ser ut til å fungere fint og mange deler sterke personlige historier og opplevelser. For eksempel er barneoppdragelse og vold tema som engasjerer og som gjør at mange deltar, kommer med eksempler fra egen barndom, forteller om egne utfordringer knyttet til barneoppdragelse osv. Andre spør om helt praktiske ting i hverdagen som hvordan man skal kontakte fastlege, om det er farlig å gå ut når det er kaldt, eller om det er greit eller trygt å ta bussen med barna på kvelden.

Deltakerne uttrykker jevnt over at de er veldig fornøyde med dialoggruppene. Uttalelser som «kurset var kjempebra», «vi takker dere veldig for kurset» og «kurset var veldig nyttig for oss» var gjennomgående. Sitatet under illustrerer dette ytterligere:

Med nytt liv trenger vi ny informasjon – hvordan skal vi for eksempel behandle våre barn? Det var også nyttig å lære om skole, barnehage osv. Hele kurset var kjempebra!

Kurset har vært veldig bra – vi har lært mye om hvordan vi kan behandle barn, for eksempel når de blir sinte – måter vi ikke hadde lært fra før.

Flere av deltakerne nevner at de har fått et annet syn på barnevernet. Dette kommer vi tilbake til. Videre ble flere tema nevnt som en slags merverdi, blant annet at man treffer andre innvandrere fra ulike kulturer, at man får en annen inngang til det norske språket og at man kan stille spørsmål om både personlige og praktiske ting man lurer på. Det var også flere av deltakerne som la vekt på at måten kurset var bygd opp på, med ulike moduler og tema, var det som gjorde det så bra. Da vi spurte hvilken del av kurset som var best, var svaret fra noen:

Det fine med kurset var helheten – det er som en sirkel – du kan ikke bare ta en bit og forlate den andre – det var helheten som gjorde kurset så bra!

Tilbakemeldingene fra deltakerne er altså jevnt over svært positive. I det følgende skal vi nyansere fremstillingen ved å fokusere på ulike faktorer og ulike tema i kurset. Vi presenterer videre tilbakemeldinger knyttet til mer strukturelle rammer og organisering av kurset.

OPPBYGGING OG ORGANISERING AV KURSET

Dialoggruppe for foreldre våren 2016 var lagt opp til ukentlige samlinger med obligatorisk oppmøte for deltakerne. Gruppene ble ledet av Shemsa Rouso (INN/FIDS) og Erna Monstad (BFT Østbyen). I tillegg var det gjesteforelesere til stede på de fleste samlingene. Stort sett var mellom 15 og 20 deltakere til stede hver gang. Ulike tema og utfordringer knyttet til familieliv, ulike livsfaser (barndom, ungdom, alderdom), barneoppdragelse, skole og barnehage var gjennomgående. Psykisk helse, vold i nære relasjoner og informasjon om hjelpeapparat/ulike hjelpeinstanser var også viktige tema, med særlig fokus på barnevernets rolle og betydning.

Strukturelle rammer

Deltakerne har i utgangspunktet lite kommentarer til de strukturelle rammene rundt kurset. De mener det fungerer godt både mht at det er obligatorisk og med tanke på voksenopplæring og andre tilbud. Organisering med forelesere fungerer også godt. Som observatører stusset vi over organiseringen av rommet som ble brukt til dialoggruppene. Deltakerne satt som i et klasserom, noe som innebærer at ikke alle får øyekontakt med hverandre. Her kunne vi sett for oss at for eksempel bruk av «hestesko» ville fungert bedre. Dette ble også tatt opp blant de ansatte:

For jeg har tenkt på om vi skulle sittede i ring? Skal vi sitte annerledes. Jeg synes disse bordene skaper litt avstand. Vi har litt dette undervisningspreget enda. Vi kunne kanskje tenkt litt alternativt i forhold til hvordan skal vi sitte og stå?

Hvordan gruppene organiseres i rommet hvor dialogen foregår er et tema man kan ta med seg videre i planleggingen av nye grupper. Hvordan man sitter avhenger også av hva som er praktisk mulig og hvordan det fungerer med bruk av tolk.

Om bruk av tolk

Målgruppa for dialoggruppene er minoritetsspråklige som nylig er bosatt i kommunen. De fleste snakker svært lite norsk og er derfor avhengig av tolk. Bruk av tolk kan være utfordrende for alle parter, men når man mangler felles språk, er det få alternativer. Det er utfordrende å tolke når mange personer skal delta i en samtale, men igjen: alternativet (å ikke forstå hverandre) er enda dårligere. I dialoggruppene har det hele tiden vært tolker til stede – som regel på tre ulike språk samtidig. Tolkingen foregår da ved at hver språkgruppe er utstyrt med høretelefoner innstilt på kanalen til sitt språk. Slik kan alle tre tolkene oversette samtidig til hver sin språkgruppe. Når det har vært veldig få (en eller to) deltakere fra en språkgruppe, har disse ikke brukt høretelefoner, men sittede tett sammen med tolken som har oversatt til disse deltakerne. Samtidig har de andre deltakerne fått sine oversettelser gjennom høretelefoner fra sitt språk. Dette har stort sett fungert greit, særlig når det har vært enveis kommunikasjon (informasjon) fra foredragsholdere eller kursledere.

Men selv om bruk av tolk ble sett på som noe positivt, var det samtidig en del utfordringer. For det første var det utfordringer knyttet til det rent praktiske som henting av utstyr og teknisk bruk. Oppstarten på gruppene ble ofte forsinket av praktiske årsaker som at hodetelefonene ikke virket som de skulle, utstyret ikke var på plass, eller en av tolkene var forsinket. Dette var forhold som også ble påpekt av de ansatte:

Og vi skulle vært litt flinkere til å få på plass tolkene. Vi bruker veldig mye tid på å få på plass alt utstyret. Og så er det ofte nye tolker... og de vet ofte ikke at de må gå opp for å hente utstyret. Det hadde vært enklere om vi kunne lagt på plass utstyr på forhånd, men det får vi ikke lov til.

Det ble også bemerket at det kanskje hadde fungert bedre om man kunne hatt de samme tolkene hver gang slik at både tolker og deltakere var kjent med situasjonen og prosedyrene.

For det andre var det utfordringer knyttet til at deltakerne kom fra tre ulike språkgrupper. Dette gjorde at samtalen eller dialogen i gruppen tar tid. Under dialogen mellom deltakere fra ulike språkgrupper og/eller kursledere, tar det lang tid å oversette fram og tilbake mellom flere språk. Dette går ut over flyten i samtalen, og det hemmer spontaniteten, som illustrert i sitatet under fra en av deltakerne:

Det fungerer ikke så bra. Fordi når jeg har en idé kan jeg snakke om dette og så blir det forstyrret på grunn av tolkningen og da klarer jeg ikke konsentrere meg lenger.

Ideen som fødes i øyeblikket forsvinner.

Flere av deltakerne kommenterte dette da vi spurte om hvordan det fungerte med å ha ulike språkgrupper på samme kurs. Sitatene under viser hva noen av deltakerne svarte da vi spurte hvordan det fungerte med tre språkgrupper:

Det er bedre om det bare er ett språk. Fordi man slipper overlapping av tolk. Slipper hodetelefoner[flere nikker og er enige].

Tre språk fungerer dårlig. Mens de andre tolker til andre språk glemmer vi hva vi snakket om.

I gruppeintervjuet med deltakere fra våren 2016 ble det foretatt en håndsopprekning på slutten av intervjuet for å se om dette med tre tolker var noe alle mente var problematisk. Deltakerne var enige i at det var best med bare én språkgruppe. De ansatte synes det går greit med tre ulike språkgrupper, men det er samtidig avhengig av at utstyr virker godt, og det kreves mer disiplin fra deltakerne slik at de ikke snakker i munnen på hverandre.

Et tredje moment knyttet til bruk av tolk, var gjestenes (de eksterne innlederne) varierende erfaringer med bruk av tolk. For mange fungerte det bra, men noen hadde ikke nok erfaring med å arbeide med tolk. De kunne snakke for fort eller glemme å ta pauser slik at tolkene fikk tid til å oversette til de respektive språk, særlig under dialogene.

På tross av en del praktiske problemer og utfordringer knyttet til bruk av tolk i tre ulike språkgrupper, var det også flere av deltakerne som understreket fordelene med det å være flere språkgrupper sammen:

Det å være sammen flere kulturer er bra fordi vi kan lære om hverandre.

Dette perspektivet blir også understreket av de ansatte, og like viktig som å lære om variasjoner mellom ulike kulturer er det kanskje å lære om likheter. I dialoggruppene kunne tema som ungdoms bruk av sosiale medier og kjærligheten man føler for sine barn virke samlende og bygge bro mellom ulike etniske grupper. Det at nylig bosatte foreldre med ulik landbakgrunn kan lære om hverandre og også opparbeide respekt for andre kulturer og levemåter enn sine egne, blir ansett som viktig i et integreringsperspektiv.

Til tross for at det har vært litt forsinkelser og tekniske problemer er både ansatte og deltakere stort sett fornøyd med tolkningen. Når det gjelder organisering og bruk av tolk kan det vurderes om man på enkelte dager bør legge til rette for at man har dialog eller gruppearbeid med bare én språkgruppe om gangen slik at man får mer flyt i dialogen, for som en av deltakerne sa: *det blir veldig enkel dialog, det blir mest spørsmål*. På denne måten vil man også unngå potensielle feilkilder eller tap av nyanser man risikerer ved oversettelse til flere språk (som for eksempel ved en dialog mellom to av deltakere fra ulike språkgrupper går oversettelsen fra arabisk til norsk, fra norsk til somali, fra somali til norsk, og fra norsk tilbake til arabisk).

Gjester og bruk av case

Slik det kom frem av gruppeintervjuene fungerte det godt med bruk av gjesteforelesere. Deltakerne var jevnt over fornøyd med gjestene som illustrert i sitatene under fra enkelte av deltakerne:

Valget av gjester var veldig greit, særlig når mor og datter kom og snakket.

Temaene var varierte og bra og gjestene fungerte veldig bra.

Hun som skrev ideer som et smykke rundt halsen – hun var den beste!

Flere nevnte også at møtelederne håndterte situasjoner som kunne blitt problematisk på en god måte, som illustrert i følgende sitat:

Når veien mellom gjestene og deltakere begynner å stoppe opp, kan [møteleder] blande seg på en god måte ved å fortelle om egne historier fra hjemlandet. Det har fungert veldig godt!

På noen av dagene ble det presentert case (oppdiktede historier eller vignetter) som deltakerne skulle diskutere. Slik det gikk frem av gruppeintervjuene syntes deltakerne dette var gode øvelser. Det var imidlertid flere som nevnte utfordringer knyttet til gruppearbeid i mindre grupper (som vi vil komme tilbake til i neste avsnitt).

Det var få kritiske kommentarer til gjestene, men det som er påpekt fra deltakerne må tas alvorlig da det i stor grad handler om respekt for deltakerne og hjemlandet deres. Ved en anledning ble et afrikansk land brukt som eksempel på et land der tvangsekteskap «var vanlig». Dette var hjemlandet til flere av deltakerne, og de var ikke enige i denne beskrivelsen. Det var også eksempler på at gjester kunne stille spørsmål om deltakernes privatliv som noen følte invaderende eller krenkende. Det er viktig at slike hendelser unngås i fremtiden ved at alle gjester blir grundig brifet både i forhold til deltakernes bakgrunn, og om nødvendig i bruk av tolk.

Bruk av grupper og gruppearbeid

Det ble nevnt noen utfordringer knyttet til bruk av grupper og gruppearbeid. For det første var det noen som syntes det var vanskelig å være enige innad i gruppen og at dette gjorde det vanskelig å formidle «svarene fra gruppa»:

Hver og en fikk si sin mening – og viktig at man representerer seg selv, men det kunne være utfordrende når man skulle ha grupper og gruppa skulle si sin mening, og da måtte det være enighet i gruppa og det kunne være utfordrende (...) for dere ville ha svar fra gruppa og da måtte vi være enige.

For det andre kom det tydelig frem i intervjuene at flere syntes det ble vanskeligere med dialog i små grupper enn i storgruppa. Årsaken til dette var at dialogen ofte stoppet opp ved uenighet i gruppa, mens hvis man kunne snakke direkte til foredragsholder eller kursleder kunne man «se forbi» denne typen uenigheter.

Det er enklere med dialog i storgruppen enn i små grupper – for det er enklere for den enkelte å dele sin mening i en stor gruppe (...). I en liten gruppe kan veien [kommunikasjonen] stenges fordi vi har ulik bakgrunn [by, land, religion, utdanning, etc.].

Det var at de små gruppene hadde det kanskje vært forskjellige meninger knyttet til hvordan man oppdrar barn, for eksempel jeg kan være litt åpen med mine barn, mens andre kan være mer streng [haram] og da er det ikke så bra med små grupper. Kanskje det er bedre å snakke direkte til den som stiller spørsmål fordi det er variasjon knyttet til hvordan vi oppdrar våre barn og hver person kan ha ulike meninger om hva som er riktig og gal måte å gjøre det på, avhengig av ulikt religiøst ståsted.

I gruppeintervjuene ble praksisen med smågrupper diskutert og det var til dels enighet om at dialog i store grupper er bedre. Noen la også vekt på at det kunne være vanskelig å dele personlige tema når man ble satt i grupper med deltakere fra ulike land og kulturer. Noen fortalte at de ikke tør å si hva de egentlig mener da det kunne bli vanskelig hvis for eksempel en person i gruppen er dominerende og har veldig «strengt regler». Nyten av smågrupper bør derfor vurderes med tanke på videre utvikling av tilbudet. Samtidig kan det i tråd med tilbakemeldingene om tolk vurderes hvorvidt man på noen tema kan ha egne dialoggrupper med deltakere fra samme land. Samtidig hadde flere deltakere tilbakemeldinger på at det var nyttig å høre om andres oppfatninger og kulturer, men dette var

knyttet til dialog i storgruppen. Det kan virke som at smågruppedynamikken kan bli skremmende for noen av deltakerne.

Rom for dialog og spørsmål fra deltakerne

Slik det kom frem av fokusgruppeintervjuene var deltakerne godt fornøyde med måten kursene ble holdt på. I den ene gruppa var det imidlertid noen som mente det ble litt for lite rom for spørsmål og dialog (dette gjaldt kurs høsten 2015):

Det var nok, men det hadde vært bedre hvis hver enkelt kunne oppsummere og så kunne vi stille spørsmål etterpå, det ble ikke nok tid til å stille spørsmål. Det er veldig viktig å kunne få svar på sine spørsmål.

For deltakerne våren 2016 kommuniserte flertallet derimot at de var fornøyde med opplegget og at det var nok rom for dialog. Noen mente til og med at hvis det skulle vært mer rom for spørsmål og dialog ville det blitt kjedelig.

Ja, det var nok tid til dialog. Vi hadde mange diskusjoner og mer enn dette ville blitt kjedelig!

Det kan være en vanskelig balansegang å både gi rom for dialog og spørsmål fra gruppen, og samtidig holde fokus på dagens tema. Gjennom observasjonene så vi at mange av deltakerne vil ha anerkjennelse for det de har opplevd knyttet til tema i forelesningene, og for noen kan det være sårbare og personlige beretninger knyttet til krig og uroligheter i hjemlandet.

Det var viktig under dialogen at man kunne fortelle sin mening – og viktig at begge parter fikk si sin mening, men at man ikke blir sint under dialogen selv om man ikke var enige. Og det var ikke noe problem – for min del var det ikke noe problem.

Samtidig var det mange eksempler på at dialogen og det at det var rom for spørsmål var en viktig inngang til at deltakerne fikk ta opp spørsmål knyttet til hverdagslige utfordringer. Ved en anledning kom for eksempel leirskole opp som et tema. Gjennom dialogen kom det tydelig frem at det eksisterer en del myter om norsk leirskole og noen av foreldrene var skeptiske til at ungdommene deres skulle være med på leirskole.

Tema leirskole blir viet mye tid. Flere misforståelser blir oppklart; for eksempel at leirskole ikke er «frislipp», men en del av undervisningsopplegget og et ledd i å gjøre barna mer selvstendige, og at de ved å være med kan lære om natur og friluftsliv. Kursleder forteller om første gang hun skulle sende ett av sine barn på leirskole og hvordan dette var, og får slik forklart at det er regler og voksne som passer på at reglene blir overholdt. Det blir noe diskusjon om temaet leirskole – en av deltakerne forteller at han blir overrasket over å høre hvor strengt det faktisk er, og en annen sier at nå kan barnet få dra på leirskole likevel [Notat fra observasjonslogg].

Eksemplet viser hvordan den dialogbaserte formen åpner for spørsmål som deltakerne selv er opptatt av og slik gir informasjon som man vet er nyttig å få der og da. Dette har klare paralleller til erfaringen fra

Saupstad-prosjektet og rapporten «Slipp oss til. Om brukermedvirkning i arbeid med flyktninger» (Berg, 1997). Når deltakerne selv får definere hva de trenger informasjon om, bidrar det både til å øke motivasjonen og effekten av informasjonsformidlingen. Samtidig kan det vurderes, som nevnt ovenfor, om man av og til skulle sette av rom for mindre grupper med samme landbakgrunn for å få bedre dialog eller noe tid og rom til individuelle henvendelser:

Det kan jeg kjenne på noen ganger – er det noen som har behov for å si noe mer og som ikke får det til? At vi kanskje skulle hatt litt mer når det omhandler sensitive tema, at vi skulle satt av en halvtime til slutt for individuelle samtaler – for det er mye følelser (Ansatt).

I neste avsnitt presenterer vi tilbakemeldinger på innholdet i kurset knyttet til de ulike tema som ble presentert og diskutert.

TEMATISK INNHOLD OG FORM PÅ GRUPPENE

I dette avsnittet skal vi vise hvordan deltakerne har vurdert de ulike temaene som ble tatt opp i gruppene, hvilke tema ble ansett som mest relevante og hvilke tema man evt. kunne ønsket seg mer av.

Barneoppdragelse og familieforståelse

Når det gjelder ulike tema som ble tatt opp, var deltakerne som nevnt godt fornøyde både med tema og måten temaene ble presentert på av ulike foredragsholdere (gjester). Barneoppdragelse og familieforståelse var et tema som ble diskutert i ulike varianter på flere av møtene.

I faglitteraturen henvises det ofte til den «motsatte trekanten» som viser til ulike frihetsdimensjoner i barneoppdragelsen. Modellen (se Skytte, 1999, s. 39) viser til individuell vs. kollektiv oppdragermodell og forklarer hvordan man i ulike kulturer oppdrar barn med utgangspunkt i ulike verdisyn. Mens barn som vokser opp i familiekulturer preget av et individualistisk verdisyn vanligvis vil få økt frihet og ansvar proporsjonalt med økt alder og modenhet, har man gjerne innenfor den kollektivistiske oppdragerkulturen en praksis hvor barna har større frihet mens de er unge, mens friheten strammes inn når barna blir eldre og familien i sterkere grad tar avgjørelser for den unge. Interessant nok, som tatt rett ut av læreboka, ble de to ulike oppdragermodellene også referert av en av deltakerne etter en lang dialog om barneoppdragelse under en av timene:

I hjemlandet er det slik at i begynnelsen er alt lov i starten, så blir det trangere og trangere. I Norge motsatt, her en nesten ingenting lov når de er barn og så skal de bli mer fri med alderen! [Notat fra observasjonslogg].

Barneoppdragelse, ulike perspektiver på barn og barneoppdragelse, barns rettigheter, samt alternative måter å oppdra barn på var tema som ble tatt opp flere ganger i dialoggruppene. Dette var også tema mange av deltakerne hadde sterke meninger om, og det ble derfor gode dialoger med diskusjon og meningsutveksling både innad i deltakergruppen og mellom deltakere og ansatte rundt disse temaene. Under fokusgruppeintervjuene var det flere av deltakerne som fokuserte på at de hadde lært mye på kurset om dette, og sitatene under som viser

tilbakemeldinger fra flere av deltakerne, er illustrerende i så måte:

Det var nyttig for jeg trodde man skulle slå barna sine og sånn, men etter det kurset her så har jeg skjønnet at det ikke er bra... så nå er jeg litt mer avslappa.

Vi lærte noe nytt – at vi hører og lytter til barn og at vi diskuterer med barn og vi blir glad når barnet er glad og lei oss når barnet er lei seg.

Barns rettigheter er mer klare enn før.

Nå har vi bra kontakt med barnehagen, men hvis vi ikke gjør en dialog så ville det ikke være bra.

Først var vi veldig redde fordi vi hørte at barn kan tas ut av familien for veldig lite – nå etter kurset vet vi at det må være noe alvorlig før de kan ta barna.

Som illustrert i sitatene over var det også flere av deltakerne som kom inn på tema som kan knyttes til barnevern. Som nevnt er det en økning i antall bekymringsmeldinger som omhandler barn med innvandrerbakgrunn. Tidlig innsats og forebygging og informasjon om barnevernet er dermed viktig.

Barnevernet

Møtet mellom innvandrere og barnevernet har vært et faglig og politisk hett tema i mange år, og både ansatte i barnevernet og innvandrerforeldre beskriver både mistillit, misforståelser og samarbeidsproblemer

(Paulsen et.al. 2015, Moufack 2010, Aadnesen 2012). Dette er noe av bakgrunnen for at Barne-, familie- og ungdomsdirektoratet i 2013 tok initiativet til forskningsprosjektet «Myter eller realiteter? Møter mellom innvandrere og barnevernet». Prosjektet avsluttes høsten 2016, men kunnskapsoversikten fra 2014 (som er basert på tidligere forskning) bekrefter at mange innvandrere er redde for barnevernet og at forholdet mellom barnevernet og innvandrerbefolkningen mange steder er konfliktfylt. Den bekrefter også at det er mange myter og feiloppfatninger om barnevernets mandat og rolle, og om barnevernets arbeidsformer (Paulsen et.al. 2014).

Temaet skapte naturlig nok stort engasjement også i dialoggruppene. Her var det imidlertid variasjoner i tilbakemeldingene mellom gruppene høsten 2015 og våren 2016. I gruppen fra høsten 2015 var det gjennomgående at man hadde endret syn på barnevernet. Sitatet under illustrerer dette:

Det var ikke slik vi hadde hørt at de kommer bare og tar barna dine, det var ikke slik, det var helt motsatt. Før trodde vi at hvis barnet ikke fikk det som det ville kunne barnet bli tatt ut av familien.

Vi har lært at BV tar ikke barna fra foreldre uten grunn – og det gjør at vi kan slappe av litt – for vi har hørt at BV kommer og henter barna fra barnehagen og tar de med seg, og nå vet vi at det er feil.

I gruppen vår 2016 derimot var det en mer blandet tilbakemelding. Mange snakket om at de hadde fått en annen forståelse for barnevernet, og økt tillit, men samtidig forklarte flere at selv om de ble beroliget gjennom det som ble kommunisert via foreleserne, gjorde hendelser formidlet i media og gjentatte demonstrasjoner mot norsk barnevern sitt til at skepsisen på nytt fikk grobunn. Når vi spurte hvordan deltakerne tenkte rundt barnevernet i etterkant av kurset kom det frem at mange av deltakerne fremdeles er bekymret:

Når demonstrasjoner dukker opp i ulike europeiske land rundt Norge, gir det oss bildet av at det er ikke mulig at alle disse landene tar feil og at BV har rett!

Det finnes sikkert andre måter å løse problemer på enn å ta barnet fra familien.

Det er barna som blir offeret til slutt, man kan heller ta mor eller far.

Vi er ikke redd for at vi skal miste våre barn, men vi er redd for denne ideen, at man kan ta barna fra foreldrene. Særlig når du ser hva det gjør med familien – det mest kostbare en familie har.

Vi ser ikke så stor forskjell på oppdragelse her og i hjemlandet, men spørsmålet som dukker opp og som gjør oss redde er hvordan lærer for eksempel spør barna om de blir slått hjemme osv. Dette gjør at vi er redde.

Det var også flere av deltakerne som nevnte overgrepssaken i en barnehage. De kunne ikke skjønne at dette kunne skje samtidig som at barnevernet kan komme og ta

ungene fra «foreldre som bare forsøker å være foreldre». Det er tydelig at barnevernet, på tross av at dette er et tema som ble viet mye oppmerksomhet i dialoggruppen, fremdeles kan aktualiseres ytterligere. På direkte spørsmål om det blir snakket nok om barnevernet under et av gruppeintervjuene, var svaret et samstemt NEI.

Helse

Helse blir omtalt som et viktig tema av deltakerne, både fysisk og psykisk helse. Mange sliter med psykiske helseproblemer og er bekymret både for egen og barnas helse. Samtidig går det også frem av intervjuene at flere savner mer informasjon om det rent praktiske, for eksempel knyttet til at barna må til legen.

Helse er et annet tema som man gjerne kunne høre mer om. Når vi snakker om noe som plager oss, så tenker vi ikke at de skal lage regler for oss, men for eksempel når det er legetime hos barna er det veldig viktig at man drar på den timen.

Det er annerledes her ved behov for akutthjelp. Vil vi til øyelege må vi vente en måned – det er for lenge. I andre land kan man bare dra innom legen og komme inn med en gang uten å måtte bestille time på forhånd. For eksempel hadde jeg høyt blodsukker og måtte vente en uke før jeg fikk komme inn... det hadde ikke skjedd i hjemlandet.

Ovenfor har vi referert noen ønsker om forandring og justeringer. Samtidig er det viktig å understreke at de overordnede tilbakemeldingene er gode. Deltakerne

legger vekt på at de har lært mye, at de har fått ny forståelse og at kurset har vært nyttig. I fokusgruppeintervjuene ble deltakerne avslutningsvis bedt om å komme med gode råd til de som lager kurset for å bidra til at man gjør kurset enda bedre neste gang. I følgende avsnitt skal vi gjengi de gode rådene.

GODE RÅD OG TEMA MAN ØNSKER MER AV

De fleste er fornøyd med de tema som er presentert og gjennomgått på kurset. Noen sier likevel at de kunne tenke seg mer om helse, og enda mer om barnevernet (som vi kommer tilbake til i eget punkt nedenfor). Mange av deltakerne nevner også at de ønsker å lære mer om ungdommer, og det er gjennomgående at flere synes det er vanskelig å forstå hva barnas rettigheter egentlig handler om. Det var også noen interessante refleksjoner knyttet til behov for enda mer konkretisering. Avslutningsvis i dette avsnittet har vi laget en liste over forslag og ønsker.

Diplom med oppsummering

Etter endt kurs får deltakerne et diplom som viser at de har deltatt på kurset. Under gruppeintervjuene kom det frem at mange setter svært stor pris på diplommet. Noen ønsker også en form for oppsummering i tillegg til diplommet.

Vi hadde ønsket oss at det på slutten av kurset ble oppsummert på vårt eget språk, slik at vi kunne lese det senere, for når vi går ut herfra glemmer vi etter hvert. Det kommer gjester som barnevernet og andre, og så presenterer de seg med telefonnummer og slik, men når de går ut herfra husker vi ikke hvem som var

hvem. Noen tar notater, men mange gjør ikke det. Ikke alle kan skrive og da hadde det vært fint om vi kunne få en oppsummering med alle gjestene og deres navn og telefonnummer, slik at vi for eksempel kan kontakte dem senere.

Etter kurset så har vi fått et diplom. Vedlagt til diplommet kunne det være et lite hefte med oppsummering av hva vi har snakket om, kontaktpersoner og telefonnummer, osv.

Under gruppeintervjuet spør vi også om deltakerne ønsker å få et ark med informasjon om de ulike gjestene/etatene og telefonnummer. Her svarer mange bekræftende, mens andre sier at det kanskje blir lettere å spørre sin kontaktperson [rådgiver] om slike ting. Flere synes dette er en god ide, men andre diskuterer om det kan bli for mange kontaktpersoner å forholde seg til og at man heller må kunne spørre sin rådgiver om dette. En løsning hadde muligens vært å dele ut en brosjyre med navn på de ulike etatene og forklaring på hva de kan bidra med.

Behov for konkretisering

Når vi spør deltakerne om det er noe de savner kommer det opp at de savner enda mer konkretisering, særlig knyttet til fremgangsmåter i for eksempel barneoppdragelse. En av deltakerne uttrykker det slik: «Viktig at hvis man «fremstiller» et problem må man også skissere en løsning». Vi ber om et eksempel:

Når gjesten fra barnevernet kom snakket han om at noe er lov og andre ting er ikke lov, men han ga ikke

noe eksempel på hva som var hva. Vi ønsker mer konkretisering – hva er lov, hva er ikke lov. Hva har familien lov til og ikke.

Kurset er bra, men jeg håper nye folk også får svar på – for eksempel når dere forteller om problemer, at dere også forteller hvordan disse problemene kan løses.

Flere av foreldrene ønsker enda mer konkrete eksempler på hvordan man skal gå frem i ulike situasjoner. Flere foreslår også at man kunne få se filmer for eksempel om hvordan man skal si nei til barn, og hvordan man i det hele tatt skal forholde seg til barn. Illustrerende filmer ville også vært en effektiv måte å formidle et budskap til flere språkgrupper på, enten ved at filmen dubbles, eller ved at den er selvforklarende i lyd og bilder. Flere av foreldrene er også opptatt av at barna må trekkes inn i prosessen med å lære nye praksiser, som uttrykt av en av deltakerne:

Når vi ser på norske barn så ser vi at de er rolige og at barna hører etter – men barna våre er veldig aktive og hører ikke etter – dere kan vise en video der vi kan se hvordan man jobber med barn [lære metoder] og også vise filmen til barnet vårt slik at barna kan se og lære.

Fremdeles mer behov for informasjon om barnevernet

Tema barnevern er det temaet som har kommet opp igjen flest ganger og som hver gang skaper høyt engasjement. Det er tydelig at deltakerne er opptatt av dette og at det fremdeles verserer myter og fordommer. Ulike

tilbakemeldinger fra de to gruppene slik det er vist over illustrerer hvordan et nasjonalt og internasjonalt mediebilde påvirker deltakernes vurderinger av norsk barnevern. Det gikk videre frem av gruppeintervjuet at deltakerne har en god del informasjon fra sosiale medier der det legges ut negativ informasjon om det norske barnevernet. Flere nevner en facebook-gruppe og mange nevner det store omfanget av medieoppslag med skremselsbilder av det norske barnevernet. Dette gjør at noen av foreldrene, til tross for alt de har lært i dialoggruppene, ikke helt klarer å legge fra seg frykten om barnevernet. Dette synliggjøres i sitatet under:

Det ble gjort mange avklaringer på kurset. Det var ett konkret eksempel hvor hun fra barnevernet snakket om en familie hvor man ventet i 6 år før barna ble tatt [omsorgsplassering]. Da de snakket om det roet vi oss litt ned, men noen blandet seg inn og sa at dette gjelder norske familier. Det stemmer ikke helt med bildet av det som skjer i verden – det som er realiteten!

Det kan virke som om man ikke kan informere nok om barnevernet. Flere av foreldrene sier at «man må ta vekk litt av alt presset på familien» og andre formidler at de føler seg mistenkeliggjort og blir indignert over spørsmål fra helsepersonell og skole/barnehageansatte, hvis barnet for eksempel har slått seg og kommer på barnehagen eller skolen med synlige blåmerker etter fall etc. Videre diskuteres det hva som eventuelt skal kunne gjøres for å bedre denne situasjonen. Det legges vekt på at man ikke kan få nok informasjon om dette temaet og videre at alle medieoppslag og informasjon

på nettet er motstridende til den informasjon man får i dialoggruppene. Flere av deltakerne forteller om facebook-grupper og andre nettsider hvor det publiseres «skrekkehistorier» om barnevernet, historier som gjør at skepsisen til barnevernet er utbredt. Nettopp derfor er også dialoggruppene svært nyttige i dette informasjonsarbeidet og bidrar til at familiene får et mer realistisk bilde av barnevernet.

Hva kan gjøres annerledes

Avslutningsvis i dette avsnittet har vi samlet noen av rådene fra foreldrene om hva de mener kan gjøres annerledes.

- Tilby brosjyrer eller oversikt over ulike etater samt kontaktinformasjon
- Mer av konkrete eksempler f.eks. knyttet til oppdragermetoder (evt. bruk av visuelle virkemidler)
- Et eget kurs for barn og ungdom. Kurs som veileder barn om hvordan de må høre på foreldrene til de er 18 år om rettigheter og plikter
- Det er mye om barn, men mange etterlyser mer informasjon om ungdommer (spesielt knyttet til de som kommer til landet som ungdommer)
- Enda mer informasjon om barnevernet
- Komprimere og koordinere ulike kurs slik at man får mer tid til familien

KAN DIALOGGRUPPENE FUNGERE SOM GODE EKSEMPLER PÅ INFORMASJONSARBEID?

Som vi har vist i avsnittene over er det mange eksempler på at dialoggruppene fungerer godt både i form av

veiledning og i informasjons- og opplæringsøyemed. Selv om det er nyanser knyttet til oppfatninger om ulike tema og måter å gjennomføre dialoggruppene på, viser dataene fra de 24 deltakerne og observasjonsnotater fra 9 dialogsamlinger at tilbakemeldingene er gjennomgående positive.

Tilbakemeldingene viser videre at dialoggruppene har hatt effekt når det gjelder informasjonsarbeid. Vi har allerede vært inne på betydningen av personlige holdninger og forestillinger om barnevernet. Flere deltakere understreker at de har endret oppfatning av barnevernet og at de har utvidet sin forståelse av hva barnevernet, og hjelpeapparatet forøvrig egentlig bidrar med. De ser ikke lenger på barnevernet som en fiende som de er redd for, men forstår at barnevernet er der for å bistå barn og unge og deres familier. Sitatet under fra en av deltakerne er illustrerende for det mange av dem formidlet når de skulle forklare hvordan dialoggruppene har hatt betydning for dem, og gjort at de har endret adferd:

Når vi var ute og handlet og for eksempel barna ville ha ett eller annet [for eksempel godsaker] så måtte vi kjøpe det så de ikke skulle begynne å gråte, for da kunne de [ansatte på butikken og i neste omgang barnevernet] tro at hvis barna gråt så slo vi barna våre, men nå vet vi at det er ikke slik. Og det samme gjelder også for barnehagen. Når barna går i barnehagen og hvis han har et lite blåmerke e.l. så kunne jeg bli litt skremt når de spurte barna hva som hadde skjedd. Og hva skulle man svare når de spurte deg hva som hadde skjedd? Nå vet vi

at vi må være ærlige med dem [de ansatte i barnehagen] og fortelle hva som har skjedd [at barnet datt og slo seg for eksempel].

Sitatet over er illustrerende på flere måter. For det første forteller det at dialoggruppene har hatt ønsket effekt ved at man har klart å formidle viktig informasjon om hjelpeapparatet i Norge. Samtidig forteller historiene over hvordan mange nylig bosatte innvandrere bærer på mye engstelse og frykt. Frykt for ikke å være bra nok, frykt for å bli mistenkt og stemplet som dårlig forelder, og ikke minst frykten for å miste omsorgen for barna sine. Alvorlighetsgraden i denne frykten er gjenkjennbar for alle som har ansvar for barn. Det å gå rundt å være redd for å gjøre feil, for kanskje i neste omgang å miste omsorgen for barna sine, er en betydelig merbelastning for innvandrere som skal etablere seg i et nytt land. Flere av deltakerne fortalte om ulike episoder i det offentlige rom hvor de hadde gjort ting som egentlig brøt med deres egne verdier fordi de var redd for hva folk skulle tro hvis de så barna deres gråte: «Når barna mine gikk bak meg og gråt så ble jeg skremt og tenkte at kanskje de tror at jeg har gjort noe galt mot barna mine». Slike eksempler viser hvorfor arbeidet som gjøres i dialoggruppene er så viktig, både med tanke på deltakernes hverdagsliv og velbefinnende, men også i et bredere integreringsperspektiv. Det å få forståelse for hvordan samfunnet fungerer er en forutsetning for å integreres. Når man kan kontakte en ansatt i barnehagen, gå innom helsesøster, eller fortelle en lærer at barnet har falt og skrapet seg opp på foten, uten frykt for negative konsekvenser, er dette en stor lettelse både knyttet til

praktiske forhold i hverdagen, men også psykisk i form av «en stor bekymring mindre». Samtidig understreker flere av deltakerne at de «har blitt bedre kjent med både rettigheter og plikter, systemet og hvordan skolen fungerer og helse».

Vi avslutter dette avsnittet med et sitat som viser hvordan dialoggruppen har virket positivt, ikke bare med tanke på praktiske hverdagslige utfordringer, men også med tanke på det å leve i et flerkulturelt samfunn på den ene siden og samtidig det typisk norske:

Jeg har blitt kjent med nye nasjoner og flere religioner og hvordan man kan leve sammen og hvordan man med ulike bakgrunner kan leve sammen (...) vi har spist brunost!

AVSLUTTENDE DISKUSJON

Dialoggruppene vurdert som et enkelttiltak får meget gode tilbakemeldinger fra både deltakere og ansatte. Samtidig må dialoggruppene sees i sammenheng med andre tilbud og forpliktelser. For eksempel må alle foreldre delta på språkkurs og de må gjennomføre kurs i International Child Development Program (ICDP)², et foreldreveiledningsprogram for foreldre og omsorgsgivere for barn fra 0 - 18 år. Målsettingen med ICDP er å styrke samspillet og relasjonen mellom foreldre og barn slik at barna får best mulig støtte i sin utvikling. Programmet er tilpasset flerspråklige omsorgsgivere (ICDP minoritetsprogram) og slik integrert i introduksjonsprogrammet. Avslutningsvis vil vi diskutere hvordan dialoggruppene er et ledd i en større kommunikasjons- og integreringsstrategi som har innvirkning på, og blir påvirket av, andre tiltak/virksomheter i kommunen.

BETYDNING AV KOORDINERTE TILBUD

I evalueringen kom det frem at mange av deltakerne syntes det ble mange kurs med tilnærmet likt innhold. Deltakerne på kurset vi evaluerte fortalte at de i tillegg gikk både på ICDP-kurs og egne kurs i regi av skole eller barnehage. Rosenborg ungdomsskole ble nevnt som en skole som arrangerer egne kurs for foreldre med innvandrerbakgrunn.

² International Child Development Program (ICDP) er et veiledningsprogram for foreldre og omsorgsgivere for barn fra 0 – 18 år. Programmet er implementert av Bufdir. I Trondheim kommune gjennomføres det ICDP-veiledning til nylig bosatte foreldre som en del av introduksjonsordningen.

Nedenfor er noen av tilbakemeldingene fra foreldrene:

Vi har barn på barnehage og der fikk vi også kurs. Det er det samme temaet og da blir det repetisjon. Alt handler om barnet. Vi kunne fått ett kurs for ett tema, ett kurs for et annet.

På onsdager diskuterer vi med Shemsa i dialoggruppene, og så diskuterer vi det samme dagen etter i dette rommet [på ICDP- kurs].

Det å ha så mange kurs med tilnærmet likt innhold gjør at det blir vanskeligere å konsentrere seg og flere nevner at det også kan bli noe kjedelig. Noen av foreldrene understreker at når det blir tilbudt flere kurs med samme tema parallelt, «da kommer man ikke fordi man vil lære noe, men fordi man må komme da det er obligatorisk». En annen faktor er at flere av deltakerne etter hvert føler de har lite tid til alle kursene.

Tidsklemma

Deltakerne formidlet at de var fornøyde med kurset i sin nåværende form, men samtidig kom det på ulikt vis til uttrykk at kurset blir gjennomført i en hverdag med mye forpliktelser knyttet til det å være ny i landet og som del av en introduksjonsordning. Deltakerne forteller om en travel hverdag med fulle timeplaner, og noen forteller at de nesten ikke har tid til å se eller være sammen med barna sine og familien forøvrig. Lignende observasjoner er gjort i tidligere studier (Haugen et.al.,

2015). Sitatet under, referert fra en av diskusjonene i gruppen, poengterer dette:

I hjemlandet hadde vi alt... hus, hage, familie... da vi kom hjem fra jobb eller annet kom vi hjem til tid med familien... nå kommer vi hele tiden hjem til beskjed om nye avtaler. Vi er ikke vant med å ha så mange avtaler hele tiden. Mine foreldre har ringt og ringt uten å treffe meg... og jeg måtte fortelle dem at «jeg har glemt å ringe dere». Det har aldri skjedd før, jeg har det bare så forferdelig travelt hele tiden [sitat skrevet ned i observasjonslogg].

Nyere forskning viser at foreldrenes rolle forandrer seg i det man går fra å være asylsøker til å få opphold i Norge (Archambault, 2011; Berg, 2010; Berg og Lauritsen, 2009). Som asylsøker har voksne begrensede muligheter til å ta del i det norske samfunnet og blir satt i en passiv ventetilværelse, mens myndighetene, mottak og organisasjoner tilrettelegger for at barna skal gå på skole, delta på fritidsaktiviteter og leve mest mulig likt som andre barn i Norge. I det en familie får oppholdstillatelse, blir rollene imidlertid snudd på hodet. Fra å være en passiv aktør forventes foreldrene nå å ta en aktiv del i det nye lokalsamfunnet de er bosatt i, og selv ta seg frem i systemet. Dette innebærer også at de selv er ansvarlige for barnas velferd og integrering. Utover skolegang, betyr dette at barnas integreringsprosess i stor grad er overlatt til foreldrene, og prisgitt deres evne til å orientere seg i et nytt samfunn i det som også er en sårbar fase for foreldrene. Kvoteflyktninger som blir bosatt direkte i kommunen, møter på mange av de

samme utfordringene, og det kan være vanskelig for foreldrene å følge opp barna, da de skal gjøre seg kjent med det norske samfunnet, ikke har rukket å lære seg det norske språket og dagene er fylt opp med aktiviteter i regi av introduksjonsprogrammet. Tidspress var et tema som kom opp i flere omganger – både underveis i onsdagsgruppene og i fokusgruppeintervjuene, som sitert nedenfor:

Jeg får bare tid til å sjekke hva de har i lekse på skolen, men jeg får ikke tid til å leke med dem for eksempel. Her om dagen kom vi ikke hjem før kl 20:00 – og da rekker vi ikke å være noe sammen med dem.

Det har vært kurs fra tidlige morgen – nå er kl. 15:30 – det går mye tid til kurs.

I fokusgruppeintervjuene var flere av deltakerne opptatt av dette med tidspress. På den ene siden blir det lagt ned mye ressurser for å hjelpe deltakerne med å bli kjent med norsk barneoppdragelse, måter å forholde seg til barn på, og «oppdragermetoder». På den andre siden har deltakerne det så travelt at de knapt har tid til å praktisere de nye metodene på barna sine. Uttalelser som «jeg har jo nesten ikke tid til å være sammen med barna mine» eller «jeg rekker ikke å prøve ut denne måten å være forelder på» gikk igjen. Flere av deltakerne pekte på det paradoksale i at de går på kurs for å lære å bli bedre foreldre samtidig som de har det så travelt at de ikke rekker å se barna sine. Samtidig viser dataene at foreldrene er i en integreringsprosess mens de går på kurset, som fremmer økt forståelse for det norske samfunnet.

DIALOGGRUPPER SOM LEDD I INTEGRERINGSPROSESSEN

Som nevnt innledningsvis er målet med dialoggruppene å forebygge kriser, sikre mestring og selvhjelpenhet og å øke tillit, forståelse og kunnskap om det norske samfunn i en tidlig fase. Som vist i dataene foran har mange innvandrere bekymringer knyttet til barnevernet og hjelpeapparatet. De ansatte som har jobbet med dialoggruppene har hele tiden hatt tro på at dette prosjektet:

Jeg har tro på dette! Jeg har en tro på at dette setter deltakerne i en prosess som gjør at man kan forebygge en del kriser. Og hvis det skulle oppstå kriser, for det kan det jo bli uansett, så har man en grunnforståelse og forhåpentligvis en del tillit som gjør at det blir enklere å løse kriser. Og at de blir mer selvgående i forhold til å følge opp familien, og økt forståelse av skole og barnehage og hva som forventes. Så jeg tror det kan forebygge en del kriser og øke deres mestringsfølelse og kontroll over eget familieliv (Ansatt).

Det er vanskelig å måle effekten av forebyggende arbeid både på kort og lang sikt. Samtidig vet vi at forebyggende arbeid har stor samfunnsmessig betydning. I Folkehelseinstituttets rapport om forebyggende arbeid pekes det på hvordan familie og kvaliteten på hjemmemiljø har stor betydning for barns psykiske helse. Det påpekes videre at familier hvor foreldre og/eller barn har kommet til Norge som flyktninger kan være særlig utsatt, fordi man kan ha traumatiske erfaringer med krig, tortur, vold og tap av familie og

venner (Major et.al., 2011, s. 35). I denne forbindelse fremheves viktigheten av tidlig innsats, programmer og tiltak rettet mot å styrke foreldreferdigheter (op. cit.). Arne Holte, fagdirektør ved Folkehelseinstituttet, argumenterer for at den samfunnsmessige gevinsten ved vellykket forebygging er meget stor sammenlignet med utgiftene til for eksempel psykisk helse. Han argumenterer videre for at familie, barnehage og skole er de viktigste forebyggingsarenaene (Holte, 2012).

I et slikt lys er det ingen tvil om at arbeidet som gjøres med dialoggruppene er viktig. Dette blir også understreket av de ansatte, og verdien av dialoggruppenes betydning i det forebyggende arbeidet fremheves:

Her er det en nybosatt gruppe som kommer, som starter i programmet, tidlig. Så kan man lure på hvorfor kommer det ikke noen henvisninger fra FHT. Men ofte så avdekkes ikke en utfordring i et helseproblem før familien har bodd en stund. Man får en reaksjon på et tidspunkt. Ofte så kommer familien opp i noe, det skjer noe... Så da vil dialoggruppene ha en klar forebyggende effekt fordi vi ønsker å komme inn tidligst mulig. Vi ønsker å nå ut med kunnskap som gjør at vi også får folk til å bruke de ordinære systemene før det blir et problem! Kjempeviktig! De som er bosatt her skal ha en sånn kompetanse at de greier å søke hjelp, at de greier å gå til helsesøster med barnet sitt, at de ikke blir sittende å tenke hva gjør jeg nå? Hvis du har en viss kompetanse så klarer du å søke hjelp, da klarer de å søke bistand for barna sine. At de greier å forstå hvorfor det er viktig å være på et foreldremøte. At de greier – når barnet sliter

på skolen – å gå til skolen og si barnet mitt sliter. Den kompetansen er det vi ønsker at man skal ha (Ansatte).

I følge IMDI (2016) går integreringen i Norge bra sammenlignet med de andre skandinaviske landene, og gjennomsnittet av EU landene. Samtidig viser analysene at det er et stort gap mellom majoritet og minoritet på viktige samfunnsområder, og at risikoen for marginalisering er vesentlig høyere blant innvandrerbefolkningen (inkludert norskfødte med to utenlandskfødte foreldre) enn den øvrige befolkningen. Forståelse for det norske samfunnet er en viktig forutsetning for å unngå marginalisering, og i et slikt perspektiv er jobben som gjøres med dialoggruppene en meget viktig brikke.

LITTERATUR

- Archambault, J. (2011). *Refugee Children, Citizenship and «the Best Interests' of the Child». Experiencing Settlement as New Citizens in Norway*. (Doktorgradsavhandling), Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norsk senter for barneforskning NTNU, Trondheim.
- Archambault, J. and G. M. D. Haugen (2015) "Belonging and Identification: Challenges in Refugee Children's Integration in Norway". In: Skelton, T., White and Cairiona Ni Laorie (eds.): *Movement, Mobilities, and Journeys*. Springer: Volum 6: Geographies of Children and young People.
- Baklien, B. (2000). Evalueringsforskning for og om forvaltningen. I O. Foss & J. Mønnesland (Red.), *Sentrale kriterier for evaluering av offentlig forvaltning og tjenesteyting*. Oslo: NIBR.
- Berg, B. (red) (1990). *Velkommen, nye landsmenn? Erfaringer med kommunalt flyktningarbeid*. Oslo: Kommuneforlaget
- Berg, B. (red)(1997). «Slipp oss til!» *Om brukermedvirkning i arbeid med flyktninger*. Trondheim: SINTEF
- Berg, B. (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. (Doktoravhandling), Det samfunnsvitenskapelige fakultet, NTNU, Trondheim.
- Berg, B., & Lauritsen, K. (2009). *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, B., & Molden, T. H. (2006). *Frivillig arbeid i Kristiansand. Behovsanalyse gjennomført på oppdrag for Norges Røde Kors*. Kristiansand/Trondheim: Røde Kors/NTNU Samfunnsforskning.
- Berg, B., & Svendsen, S. (2012). *Fra flyktning til floraværing? Evaluering av flyktning- og innvandrerearbeidet i Fora kommune*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.
- Berg, B., & Valenta, M. (2008). *Flukt, eksil og flyktningers sosiale integrasjon*. Oslo: Norges Forskningsråd, IMER.
- Berg, B. (2006) *Jeg glemmer å være trist. Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. Trondheim: SINTEF.
- Carlsson, Y. (2005). *Tett på gjengen. En evaluering av gjengintervensjonsprosjektet «Tett på» i Oslo*. (NIBR rapport 14/2005). Oslo: NIBR.
- Djuve, A.B. (2011). Introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere. Et integreringspolitisk paradigmeskifte. (Doktorgradsavhandling), Fafo, Oslo.
- Djuve, A. B., & Kavli, H. C. (2000). *Styring over eget liv. Levekår og flytteaktivitet blant flyktninger i lys av myndighetenes bosettingsarbeid*. (Fafo rapport 344/2000). Oslo: Fafo.
- Elvegård, K. og V. Paulsen, (2013) *Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.
- Eriksen, T. H., & Sajjad, T. A. (2011). *Kulturforskjeller i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haugen, G. M. D., Elvegård, K., & Berg, B. (2015). *Tiltak for et godt og inkluderende oppvekstmiljø*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

- Haugen, G. M. D., Paulsen, V. & Berg, B. (2015). *En god nabo. Evaluering av Redd Barna sitt arbeid med nylig bosatte familier*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Hoel, M., & Hvinden, B. (1990). Om bruk av gruppediskusjoner som samfunnsvitenskapelig forskningsmetode, I H. Holter & R. Kalleberg (Red.). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holte, A. (2012) Ti prinsipper for forebygging av psykiske lidelser. *Tidsskrift for norsk psykologforening* 49(7): 693-395.
- Hydle, I. og A. Bredal (2011) *Erfaringer med dialog i tvangsekteskapsaker*. Oslo: NOVA Rapport 27/11.
- IMDI (2016) *Integrering i Skandinavia*. IMDI-rapport 2016.
- Klungesøyr, H. (1997): «Familiesamtalegrupper ved Huseby skole» i: Berg, B. (red)(1997). «*Slipp oss til!*» *Om brukermedvirkning i arbeid med flyktninger*. Trondheim: SINTEF
- Lie, M.L. (1990): «Når flyktningene kommer til kommunen» i: Berg, B. (red) (1990). *Velkommen, nye landsmenn? Erfaringer med kommunalt flyktningarbeid*. Oslo: Kommuneforlaget
- Lindøe, P.H., Mikkelsen, A., & Olsen, O. E. (2002). Fallgruver i følgeforskning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 43(2), s 191-217.
- Major, Ellinor F., O.S. Dalgard, K.S. Mathisen, E. Nord, S. Ose, M. Rognerud, L.E. Aarø (2011) *Bedre føre var... Psykisk helse: Helsefremmende og forebyggende tiltak og anbefalinger*. Rapport 2011:1. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Moufack, M.F. (2010). *Et sensitivt barnevern. Om ikke-vestlige foreldres opplevelse og erfaringer med barneverntjenesten*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Paulsen, V., G.M. D. Haugen, K. Elvegård, C. Wendelborg og B. Berg (2011). *Æresrelatert ekstrem kontroll - dilemmaer og utfordringer*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, V., Thorsdhaug, K. & Berg. B. (2014). *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Paulsen, V., H. Michelsen og M. Brochmann (2015) *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- RVTS Midt (2016): *Familiegjenforening i eksil. Foreldresamtaler som forebygging*. Trondheim: RVTS, Trondheim kommune, Universitetet i Oslo, NTNU Samfunnsforskning
- Skytte, M. (1999) *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske forlag.
- Stav, J. (2015) *Dialoggrupper om vold. Forebyggende arbeid i asylmottak*. Rapport. Alternativ til vold og Utlendingsdirektoratet.
- Thagaard, T. (2010). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Valenta, M. (2008). *Finding friends after resettlement. A study of social integration of immigrants and refugees, their personal networks and self-work in everyday life*. (Doktorgradsavhandling), Det samfunnsvitenskapelige fakultet, NTNU, Trondheim.

Valenta, M., Berg, B., & Henriksen, L. (2003).
*Gjensidighet, nysgjerrighet, likeverd. Evaluering av
Flyktingeguiden i Trondheim*. Trondheim: SINTEF.

Aadnesen, B. N. (2012). «Jeg kan ikke være den
afrikanske mammaen i Norge. Men de
må også skjønne at min bakgrunn er en del av meg».
Doktoravhandling i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim

Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 59 63 00

Telefaks: 73 59 62 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no

Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

ISBN978-82-7570-470-0 (web)

ISBN 978-82-7570-469-4 (trykk)

Grafisk utforming og produksjon: NTNU Grafisk senter